

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
НАМАНГАН МУҲАНДИСЛИК-ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

“ТЕХНОЛОГИЯ” ФАКУЛЬТЕТИ

“ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИ” КАФЕДРАСИ

РЕФЕРАТ

ТОПШИРДИ:

34-БИҚ-15 гурӯҳ

ҚАБУЛ ҚИЛДИ:

талабаси Ахмадов Бобур
катта ўқитувчи А.Отаханов

НАМАНГАН – 2015

Мафкуравий глобаллашув дунё манзарасининг асосий омили сифатида

Режа

1. Мафкуравий глобаллашув тушунчаси
2. “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида “глобаллашув феномени” тушунчаси ҳақида
3. Мафкуравий глобаллашув дунё манзарасининг асосий омили сифатида

XIX-XX асрлар давомида фан ва маданият тараққиёти жиҳатидан Европа минтақаси бошқалардан узил-кесил илгарилаб кетди ва натижада “жаҳон фани”, “умуминсоний қадриятлар” деганда биринчи навбатда Европа маданияти унсурлари тасаввур этила бошланди. Янги даврдаги бу минтақанинг ютуқлари кўп жиҳатдан маданий интеграция жараёнлари билан боғлиқ. Бу даврда Европа халқлари (инглизлар, немислар, француздар ва х.к.) минтақа миқёсидаги ўзаро маданий ахборот алмашинув доирасидан чиқиб, ўзга минтақаларда яралган бойликларни ўзлаштира бошладилар. Шарқшунослик кенг ривож олди. Турли фан соҳалари шарқшуносларнинг ютуқларидан ижодий фойдалана бошладилар. Европаликларнинг Осиё ва Африка мамлакатлари ва халқлари ҳаётини ўрганиши, бир томондан, уларнинг олам ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириб, турли минтақа халқларининг бир-бирларини тушуниш, ўзаро эркин мулоқот қилиш имкониятларини оширган бўлса, иккинчи томондан, муайян ғаразли қучлар учун ўзларига қараганда иқтисодий ва ҳарбий жиҳатдан заифроқ бўлган юртларни босиб олиш, қарамлик асоратига солишга бўлган интилишлари йўлида хизмат қилди.

XX аср охири - XXI аср бошларига келиб интеграция жараёнлари янада авж олди, замонавий ахборот технологияларининг бемисл ривожи ва ягона жаҳон ахборот майдонининг шаклланиши бу жараённинг янги босқичга кўтарилишига, Президентнинг янги китобида топиб айтилганидек, “цивилизациялараро мулоқотнинг янгича сифат касб этиши”га олиб келди.

Сиёсатга доир илмий адабиётларида бундай жараён “глобаллашув феномени” деб номланмоқда. “Юксак маънавият – енгилмас куч” китобида бу ҳодиса оддий қилиб “ҳаёт суръатларининг беқиёс даражада тезлашуви” деб тушунтирилади¹.

Башарият тараққиётидаги бундай ўзгаришларни узил-кесил “яхши” ёки “ёмон” деб, салбий ёки ижобий ҳодиса сифатида баҳолаб бўлмайди. Китобда ёзилганидек, “ҳар қандай тараққиёт маҳсулидан икки хил мақсадда – эзгулик ва ёвузлик йўлида фойдаланиш мумкин.”

Президент китобида глобаллашув ва интеграция жараёнларининг талай ижобий имкониятлари бирма-бир санаб ўтилади. Уларни умумлаштириб айтиладиган бўлса, биринчи навбатдатурли соҳаларда (жумладан, иқтисод, сиёsat, маданият соҳаларида) “давлатлар ва халқлар ўртасидаги интеграция ва ҳамкорлик алоқаларининг қучайиши”га хизмат қилиши мумкин, ва дарҳақиқат, бундай ҳамкорлик муносабатлари кундан-кунга кенгайиб ва рангбаранглашиб бораётганини ўз кўзимиз билан кўриб турибмиз.

Шу билан бирга дунёда барча одамлар ҳам эзгу ниятлар билан иш олиб боради, дейиш қийин. Баъзилар учун бу ҳаётда вужудга келган ҳар бир янгилик уларнинг ўз ғаразли мақсадлариiga қулай бир восита хизматини бажариши керак. Жумладан, жаҳонда ягона ахборот майдонининг вужудга келиши ҳам бундай бузғунчи кучлар учун “айни муддао” бўлди. Улар зудлик билан бу қудратли воситани ҳам ўз қабих ниятлари йўлида ишга солиш ҳаракатига тушдилар. Вазиятнинг муракқаблиги шундаки, бундай ёвуз ниятли кучларнинг Ватани ҳам, миллати ҳам, дину имони ҳам йўқ. Улар гоҳ “исломий” қиёфада, гоҳ “эркинлик ва демократияни олға силжитиш”ниқоби остида ҳаракат қилишлари мумкин.

---

¹ Каримов И.А. “Юксак маънавият-енгилмас куч” Т. “Маънавият”. 2008 йил, 18-бет.

Президент И.А.Каримовнинг янги китобида инсонларнинг Борлиқ ҳақиқатига муносабатидаги икки хил ёндошув, “бир-бирини инкор қиласиган икки хил ҳаётий қараш” ҳақида гап боради:

“**Биринчиси** – ўз нонини ҳалол меҳнат билан топадиган, холис ва эзгу ишлар билан эл-юртга наф етказадиган, тириклик мазмунини теран англаб, нафақат бугунги ҳаёт лаззатлари, балки охират ҳақида, унинг обод бўлиши ҳақида ўйлаб яшайдиган инсонларга хос ҳаётий қарашлар.

Иккинчиси – бунга мутлақо қарама-қарши бўлган ёндошув, яъни, ҳаётнинг маъно-мазмуни ҳақида бош қотирмасдан, бундай саволлар билан ўзини қийнамасдан, фақат нафс қайғуси ва ўткинчи ҳою ҳавасга, ҳузур-ҳаловатга берилиб, енгил-елпи умр кечирадиган, ўзининг ота-она ва фарзанд, эл-юрт олдидағи бурчига умуман бефарқ бўлиб яшайдиган одамларнинг фикр-қарашлари.

Мана шундай икки хил дунёқараш асосида пайдо бўладиган оғир саволлар одамзот онгли яшай бошлаган замонлардан буён уни ўйлантириб, қийнаб келади...”

Шу ўринда савол туғилади: бефарқлик, лоқайдлик билан ёвузлик орасидаги муносабат қандай? Тан олиш керакки, дунёда сон жиҳатидан олинса, мутлақ ёвуз одамлар жуда камчиликни ташкил қиласи. Улар аслида одам ҳам эмас, цунами, тўфон ёки зилзила каби “худонинг бир балоси”. Шундай экан, қандай қилиб жуда озчилик бўлган бу тоифа баъзан миллионлаб инсонлар устидан ўз ҳукмини юргиза бошлайди? Айни юқорида айтилган ҳаётнинг маъно-мазмуни ҳақида бош қотиришни ошиқча иш деб биладиган, Аллоҳ ва башарият олдидағи ўз бурчини эслашни ҳам истамайдиган, фақат нафс қайғуси ва ўткинчи ҳою ҳавасга берилиб кун кечирадиган одамларнинг бефарқ ва лоқайдлиги туфайли бундай ёвуз қучлар ўз макру хийлаларини bemalol амалга оширишга муваффақ бўладилар. Чунки бундай кимсалар кўпинча ўзлари сезмаган ҳолда ёвузлик кучларига

хизмат қилувчи даҳшатли қуролга айланиб қоладилар. Шу сабабли Президентнинг янги китобида бефарқлик ва лоқайдлик асл инсонийликка зид турувчи қусур сифатида қаттиқ қораланади.

Айтилганларга энг ёрқин мисол сифатида бугунги кунда бутун дунёдаги фикрловчи инсонларни борган сари қаттиқроқ ташвишга солаётган “оммавий маданият” ҳодисасининг келиб чиқишига эътибор қаратайлик. Бу ҳодиса бугун бутун дунёга кўпроқ Европа ва Шимолий Американинг ривожланган мамлакатларидан тарқалаётганини ҳисобга олиб, ушбу минтақалардаги ҳозирги маънавий-ахлоқий муҳитнинг шаклланиш тарихига қисқа (энг умумий бир тарзда) тўхтаб ўтиш керак бўлади.

Маълумки, шу кунгача жаҳон илмида “маънавият” ҳодисаси яхлит тушунча сифатида изчил илмий таҳлилга тортилмади. Бу соҳага оид мавжуд изланишлар бошқача тушунчалар ва тизимлар доирасида кечди. Хусусан, Европада инсон маънавиятига оид баҳслар фалсафа ва унинг таркибий қисми ҳисобланган ахлоқшунослик илми доирасида ривожланди. Инсон ахлоқи аслида зоҳирий, аниқроғи, иккиламчи ҳодиса бўлиб, шахс маънавиятининг инсонлар аро муносабатларда намоён бўлишидир. Унинг ботинида маънавий омиллар ётгани туфайли файласуфлар асосан ахлоқнинг ботиний омилларига эътибор қаратганлар. Агар бу соҳадаги Европа анъанасини умумий бир тарзда кўздан кечирадиган бўлсак, ахлоқшунослик илми кўпроқ инсоннинг ирода эркинлиги, ақл ва билим, баҳт ва лаззатланишга интилиш, манфаатдорлик қаби масалаларга эътибор қаратганлигини кўрамиз. Аксарият ҳолатларда масъулият ва бурч масалалари ҳам инобатга олинади. Ахлоқнинг имонга боғлиқ жиҳатлари христиан ахлоқида алоҳида таъкид этилса-да, Янги даврда бу масала кўпинча актуаллашмайди. Умуман, инсоннинг дунёвий мақсадларига алоҳида эътибор қаратилиши Европа ахлоқ илмининг устивор жиҳати дейиш мумкин.

Инсоннинг ирода эркинлигига эътибор масаласида Европа файласуфлари Шарққа нисбатан анча илгари кетғанликларини эътироф этиш лозим. Ислом минтақа маданиятининг ilk шаклланиш даврида ушбу масала атрофида анча қизғин баҳслар бўлиб ўтгани тарихдан маълум. Жабарийлар ва қадарийлар орасидаги мунозаралар, мўътазила каломида бу муаммога айрича эътибор ахийри бориб Имом Абу Мансур Мотуридий таълимотида узил-кесил ҳал қилингач, кейинчалик бу муаммога қўп ҳам эътибор қаратилмади. Ваҳоланки, имом Мотуридий ва издошлари ўз давридаги турли бидъатлар билан мубоҳаса жараёнида қўпроқ Аллоҳ қудрати ва иродасининг мутлақлигини таъкидлашга ургу бериш билан банд бўлишиб, инсоннинг ирода эркинлиги масаласида ихтиёр, касб ва феъл тушунчаларини шарҳлаш билан чегараланган эдилар. Янги давр Европа ахлоқ илмида инсоннинг ирода эркинлиги масаласи деярли доимо файласуфлар диққат марказида бўлди. Айниқса, немис мумтоз фалсафасининг асосчиси Иммануил Кантнинг гайб олами (“Ding an sich”), “назарий ақл” ва “амалий ақл”, инсоний билим чегаралари хақидаги қарашлари, шу асосда ирода эркинлиги ва масъулият (бурч) нисбатига алоҳида эътибори диққатга сазовордир. Кантнинг фикрига кўра, инсон шахс сифатида эркин ирода эгаси бўлиб, ўз ҳаётй мақсадларини ўзи эркин белгилайди. Шу билан бирга бани башарнинг ҳар бир аъзоси ўзгалар эркини чекловчи ҳарқандай хатти-ҳаракатдан ўзини тийиши керак. Бундай олий масъулиятни файласуф “қатъий қоида” (“категорический императив”) деб номлайди.

Иммануил Кантнинг фалсафаси инсон руҳининг абадийлиги ва ягона олий илоҳий қудратнинг мавжудлигини бевосита ахлоқ билан боғлаб изоҳлаган бўлса, кейинги асрлар Европа фалсафаси ривожида яна умумбашарий меёrlардан узоқлашув кучайиб борди. Янги Давр Европа илмида ахлоқни ўрганувчи аксарият йўналишлар моддиончилик асосига курилиб, ахлоқий меёrlарнинг шаклланишини факат инсоннинг моддий

(дунёвий) эҳтиёжларидан келтириб чиқаришга уриндилар. Уларга кўра ахлоқнинг негизида бахтли бўлишга интилиш, лаззатланишга интилиш, манфаатдорлик, шароитга мослашиш каби соф дунёвий мақсадлар назарда тутилади. Миллий маънавиятимиз анъаналарида шахс маънавиятининг асосий жиҳатлари – имон, илм, масъулият, меҳрнинг ўзаро уйғунлиги масаласи устивор йўналиш эканлиги маълум. Муайян тарихий сабабларга кўра Европа ахлоқ илмида айни шу ўзаро мутаносибликка етарли эътибор қаратилмади. Натижада, бугунги кунга келиб, ушбу минтақада маънавий-ахлоқий соҳада жуда оғир муаммолар келиб чиқмоқда.

Бизнинг назаримизда, ахлоқнинг икки жиҳати бор, биринчиси – зоҳирий (ташқи) томони бўлиб, инсонлар аро муносабатларда ўртача мўътадил меёрни сақлаб туришга хизмат қиласи ва у шароитга мослашиб ўзгариб туриши мумкин. Иккинчиси – ботиний (ички), яъни шахс маънавияти билан боғланган томони бўлиб, бу жиҳат энди ташқи шарт-шароитга эмас, балки шахснинг имон-эътиқодига боғлиқ бўлади. Агар бундай инсон шароит тақозоси билан имон-эътиқодига зид хатти-ҳаракат қилишга мажбур бўлса, унда виждан азобига учрайди. Демак, “виждон азоби” ҳодисаси зоҳирий ахлоқ талаблари билан шахс имони орасида зиддият мавжуд бўлган ҳолатларда пайдо бўлади. Материалистик (аниқроғи, даҳриёна) дунёқарашга асосланган ахлоқий таълимотларда одатан зоҳирий томонга эътибор қаратилади ва имон ҳисобга олинмайди. Ахлоқни ижтимоий муҳит билан ёки инсоннинг физиологик (биологик) эҳтиёжлари боғлаб изоҳлашга уриниш ана шундай қарашлар натижасида туғилади. Ваҳоланки, на ижтимоий муҳитнинг, на физиологик эҳтиёжларнинг ахлоққа бевосита алоқаси йўқ.

Шахс ахлоқининг зоҳирий жиҳати – жамиятдаги мавжуд ахлоқий меёрларга бўйсуниш, риоя қилиш билан ифодаланади. Жамиятнинг ахлоқий меёрлари эса моҳиятан маънавиятга эмас, балки сиёsat соҳасига тааллуқли бўлиб, жамиятдаги умумий осойишталик ва барқарор вазиятни таъминлашга

қаратилгандир. Аслида улар мейрий (ёзилмаган) қонун-қоидалар шаклида бўлиб, сиёсатдаги ахлоқ қатламининг юза қисмини ташкил этади. Бизнинг минтақада мукаммал ишланган шахс ахлоқининг ботиний асослари, ўз навбатида, унинг маънавияти ва табиати (хулқи) орасидаги муносабатлари заминига қурилган бўлиб, имон-эътиқод масаласи бу ўринда етакчи аҳамиятга эгадир.

Жаҳон ахлоқ илмининг фалсафий илдизларига назар ташлайдиган бўлсак, унда ҳам икки хил ёндошувни кузатиш мумкин. Бири – инсон фақат моддийликдан иборат, унинг ҳаёти (борлиғи) фақат туғилгандан жисман ўлгунгача давом этади, ўлгач, жасад тупроққа қоришиб кетади, “руҳ” дегани рухият (психика) бўлиб, инсоннинг моддий вужуди тириклиги пайтидагина асаб толаларининг яшаш тарзи сифатида мавжуд бўлиб, инсон жисми ҳалок бўлгач, ўз-ўзидан йўқолиб кетади, деган материалистик эътиқод. Бу эътиқодга кўра, инсон ҳайвондан фақат моддий аъзо – бош мия ярим шарлари пўстлогининг функцияси бўлмиш ақлнинг ривожланиш даражасига кўра фарқланади, яъни инсон ва бошқа биологик мавжудотлар орасидаги фарқ аслида микдорийдир, сифатий эмас. Табиийки, мия ўлгач, унинг функцияси ҳам йўқ бўлади. Бундан шундай хулоса чиқади: демак инсон ўз хатти-ҳаракати учун бу дунёда, тириклик даврида, жамият, яъни ўзга инсонлар олдида жавоб беради, халос. Бунда у бошқалар кўзи тушган амали учунгина жавоб беради, унинг кўнгли, ниятлари бошқалар кўзидан яширин, нимани ўйласа, ўзи билади, ўзгага дахли йўқ, хатто бошқалар нигоҳидан пинҳона қилган айб ишлари ҳам агар бирор билмаса, унга зарар келтирмайди (мабодо бирор биллиб қолса, ўша гувоҳни “сотиб олиш” ёки “гумдон қилиш” имкони ҳам йўқ эмас), сиёсатда эса ким ғолиб чиқса, ўша ҳақ деган ёзилмаган “қонун” мавжуд. Қисқаси, руслардаги “не пойман – не вор” қоидаси асосида яшайверасан, ҳар қанча жиноятлар қилма, кимдир уларни фош қилмаса (ёки муайян сабабларга кўра фош қила олмаса), умринг

охиригача роҳат-фароғатда яшаб ўта берасан. Қани бу ерда “виждон” деган тушунчанинг ўрни?

Бундай дунёқарааш соҳибларининг ахлоқи факат зоҳирий бўлиб, жамиятдаги мавжуд ахлоқий меёrlарга расман риоя қилиш билан чекланади. Европа ахлоқшунослигидаги гедонизм, эвдемонизм, утилитаризм, релятивизм ахлоқий принциплари айни шундай моддиюнчилик асосига қурилган бўлиб, бундай қарашларга кўра ахлоқнинг негизида баҳтли бўлишга интилиш (албатта, бу дунёда, чунки охиратда инсон ўз эрки билан тақдирини ўзгартира олмайди), лаззатланишга интилиш (бу лаззат хоҳ шаҳвоний бўлсин, хоҳ интеллектуал), манфаатдорлик, шароитга мослашиш каби соф дунёвий мақсадлар назарда тутилади.

Иккинчи ёндошув – инсон моддий мавжудот, аммо ундаги рух абадий, бу дунё ҳаёти инсон учун синов майдони бўлиб, унинг ҳар бир қадами ўлчовли, у ҳар бир хатти-ҳаракати, амали учун Олий қудрат олдида жавоб беради, агар савобли иш қилса, ҳам бу дунёда, ҳам охиратда мукофотини олади, агар гуноҳ қилса, ёки бу дунёда, ёки охиратда жазосини олади, деб эътиқод қилиш. Яъни Борлиқнинг асоси моддийликдангина иборат эмас, балки бу оламни яратган ва бошқариб турган азалий ва абадий Олий қудрат мавжуд, деб ишониш, шунга имон келтириш. Имон келтириш билан ушбу Олий қудрат олдида масъулият туйғуси пайдо бўлади. Ана шу асосда шаклланган ахлоқ ҳақиқий ахлоқ бўлади. “Ахлоқ – маънавиятнинг ўзаги” деган таърифда айни шу жиҳат инобатга олинади.

Шахснинг хулқи унинг маънавияти таъсирида такомиллашиб (яъни табиий хислатлари қусурдан фазилатга айланиб) борган сари унинг ахлоқи замима ахлоқдан (инсонни худбинлик сари тортувчи тарбия кўрмаган хулқдан) ҳамида ахлоққа (маънавий камолот натижасида гўзаллашган хулққа) айланиб бораверади. Нафс тарбияси – маънавий камолот йўли бўлиб, ахлоқи ҳамиданинг шаклланиш йўли ҳамдир. Аммо маънавият фактат нафс

тарбиясидан иборат эмас. Маънавият имондан бошланади, илм билан мукаммаллашади, таҳлилий имон орқали инсон нафс тарбияси (самовоспитание)га ўтади ва охири меҳр маърифати орқали маънавий камолотга эришади. “Ахлоқ – маънавиятнинг ўзаги” деган ҳикматнинг мазмуни шундаки, инсоннинг маънавий камолот даражаси унинг ахлоқида энг ёрқин шаклда намоён бўлади. Агар инсон фақат тақлидий имон даражасида қолган бўлса, у Аллоҳнинг борлиги ва бирлигини тан олган бўлади, буюрилган фарзларни бақадри имкон бажаришга уринади, аммо ахлоқи ҳамида соҳиби бўлмайди.

Юқоридаги мулоҳазалар И.А.Каримов китобида бир жумлада баён этилган: “Ғарб оламида эса одамларнинг ҳаёт тарзида жамоавийликдан кўра индивидуализм, шахсий манфаат тамойиллари устунлик қилишини кузатиш мумкин. Бу ҳам муайян, объектив ижтимоий-тариҳий омиллар туфайли шаклланган воқелик бўлиб, уни ҳам инкор этиб бўлмайди”.²

Бу жараён дунё жамиятига тобора интеграциялашиб бораётган, комил ишонч билан юксак тараққиёт йўлини танлаган мустақил Ўзбекистонимизни ҳам четлаб ўтмагани аён.

Президентимизнинг “Юксак маънавият-енгилмас куч” асарида таъкидланганидек, “Минг афсуски, тарихий ҳақиқатни англамайдиган ёки англашни истамайдиган чет элдаги бальзи сиёsatчи ва арбоблар нафақат сиёsat ёки иқтисодиёт, балки маънавият бобида ҳам бизга ақл ўргатишга, азалий ҳаёт тарзимиз, руҳий дунёмизга ёт бўлган қарашларни мажбуран жорий этишга уринмоқда. Бундай қучларнинг ғаразли муносабати, аввало, бой ва қадимиј маънавиятимизга қарши қаратилгани, улар халқимизни ана шу бебаҳо бойлиқдан жудо қилиш учун ҳар хил усул ва воситалар билан зўр бериб урнаётгани барчамизни ташвишлантирумасдан қолмайди, албатта”³.

Юртимизда ушбу иллатларга қарши кураш, ёшларимизни маънавий, руҳий тажовузлардан ҳимоя қилиш ҳозирги даврнинг долзарб муаммосидир.

² Каримов И.А. “Юксак маънавият-енгилмас куч” Т. “Маънавият”. 2008 йил, 25-бет.

³ Каримов И.А. “Юксак маънавият-енгилмас куч” Т. “Маънавият”. 2008 йил, 11-бет.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 1 май куни тасдиқланган “Миллий менталитетимизни юксалтириш, халқимиз турмуш тарзи ва менталитетимизга ёт бўлган ҳолатлар олдини олиш бўйича чоратадбирлар дастури”да асосий эътибор юқоридаги каби муаммоларни бартараф этишга, ёшларни ушбу иллатлардан ҳимоя қилишга қаратилган.

“Оммавий маданият” (“популяр” ёки қисқача “попкультура” Ғарбда ўтган аср ўрталарида вужудга келди) кимлардир зўр бериб таърифлаётган, тарғиб қилаётган умуминсоний маданият эмас, балки унинг мутлақо тескарисидир. Аслида бу ҳаммани бир қолипга солиш, ўзига хосликни йўқотиш ҳаракатидир. Яъни, ўзлиқдан чекиниш. Минг йиллар давомида сайқал топган миллий қадриятлардан жудо этаётган, энг даҳшатлиси, айрим ёшларни домига тортиб кетаётган, таъбир жоиз бўлса, йўлдан ураётган мана шу “оммавий маданият”дир.

Биз она Ватанни шу мукаддас заминда туғилганимиз, қолаверса, шу миллатга, маданиятга мансублигимиз учун севамиз. Улар эса ҳаммани бир хил ўйлашга, бир хил яшашга ундейди. Ота-онамиз қўйган исмда юришимиз, момомиз эшигтан ўланни тинглашимиз, боламизга алла айтишимиз, қўни-қўшни, қон-қариндош, дўст-биродарга елка тутишимиз, ёш-яланг, етим-есирнинг бошини силаб, тўғри йўлга солишимиз, кўчада тобут кўтарганларни кўрсак. Унга тобуткаш бўлишимиз улар учун ғайритабиий туюлади.

Шу ўринда айтиб ўтиш керакки, “оммавий маданият” ва терроризм бир илдиздан қувват оловчи икки бало-қазога ўхшайди. Ҳар иккиси ҳам ёвузликка йўналтирилган, яъни инсоннинг жисми-жони ва тафаккурини нишонга олади. Аммо “оммавий маданият” терроризмдандан хавфлидир. Чунки терроризм маълум бир қатламни, маълум бир ҳудуд ахолисини, аксарият ҳолларда жисман ўлдирса, “оммавий маданият” курраи заминнинг барча ҳалқ ва миллатлари қиёфасини, ўзлигини, қадриятларини таг-томири билан қуритиб, қўпориб ташлашдай қабиҳликни кўзлади.

Маълумки, кино санъати инсон ҳис-туйғулари тарбиясига таъсир кўрсатувчи энг оммабоп восита ҳисобланади. Афсуски, “оммавий маданият”

тарафдорлари санъатнинг бу туридан ҳам ўзларининг қора мақсадлари йўлида фойдаланишга уринишмоқда.

Бундай вазиятда миллий қадриятлар, халқона таълим-тарбия ва ички маданият одамларни ҳар қандай бало-қазодан асрайди. Фақат шу йўл билангина унинг олдини олиш, яқинлашиб келаётган муқарар хафдан миллатни омон сақлаб қолиш мумкин. “Юксак маънавият-енгилмас куч” асарида юртбошимиз таъкидлаганларидек: “Барчамизга аён бўлиши керакки, қаердаки бепарволик ва лоқайдлик ҳукм сурса, энг долзарб масалалар ўзибўларчиликка ташлаб қўйилса, ўша ерда маънавият энг ожиз ва заиф нуқтага айланади. Ва аксинча-қаерда ҳушёрлик ва жонкуярлик, юксак ақл-идрок ва тафаккур ҳукмрон бўлса, ўша ерда маънавият қудратли кучга айланади”⁴.

Глобаллашиб бораётган бугунги дунёда теран назар ташласак, айрим ривожланган давлатлар ахборот хуружи ва мафкуравий таъсири орқали геосиёsat юритишга уринаётгани ҳам кўзга ташланади.

Президентимиз уқтирганидек, “Баъзан беозор бўлиб туюлган мусиқа, оддийгина мультфильм ёки реклама лавҳаси орқали ҳам маълум бир мафкуравий мақсадлар ва интилишлар ифодаланади”⁵.

Ёш авлодни турли бизга ёт бўлган хавфли таъсирлардан асрашда уларда кучли иммунитет ҳосил қилиш ғоят муҳим аҳамиятга эга. Болаларимизнинг ҳаётга бўлган соғлом муносабати миллий ва умумбашарий қадриятларга ҳурмат руҳида шаклланиши, дунёда рўй бераётган воқеа-ходисаларнинг моҳияти, сабаб ва оқибатлари ҳақида мустақил фикр-мулоҳазага эга бўлиши сув ва ҳаводай зарурдир.

Глобаллашув билан ёнма-ён, паралел ва бир вақтнинг ўзида модернизация жараёни ҳам келмоқда, унга кўплаб мамлакатлар ва минтақалар тортилган бўлиб, улар шу йўл орқали ўзларидаги мавжуд ижтимоий-иктисодий ва техникавий қолоқликдан чиқишига уринмоқдалар.

⁴ Каримов И.А. “Юксак маънавият-енгилмас куч” Т. “Маънавият”. 116-бет.

⁵ Каримов И.А. “Юксак маънавият-енгилмас куч” Т. “Маънавият”. 126-бет.

Шунинг баробарида модернлашув жараёнидаги кўплаб субъектлар «жорий» характердаги масала ва муаммолар билан шу қарор бандларини, уларнинг глобаллашув ҳақида ўйлашга вақтлари ҳам топилмайди. Аммо реал ҳолатда эса у ёки бу томодан олиб қаралганда ҳам бу икки мега анъаналар-глобаллашув ва модернлашув шу қадар, ўсиб кетишганки, улар умумий жараён сифатида характерланишади. Уларни янги давр изланишлари деб аташ ҳам мумкин. Ўсиб бораётган глобаллашув модернлашув жараёнининг классик моделига шу қадар кўп изоҳлар олиб кирмоқдаки, кўплаб мутахассислар буни трансформация ёки қурилма деб ҳам атамоқдалар. Худди шу маънода глобаллашувни ўз-ўзини янгилашни, “замонавийлаштиришни” муҳим ресурси деб қараши мумкин ва керак. Бу икки феномен бир-бири билан нафақат кучайтирилган ўзаро боғликлар билан боғланган, балки умумий, яъни бутун дунё ҳамжамиятини инсоният яратган цивилизацияни сақлаб қолиш ғояси билан бирлаштиради, уларнинг истиқбол режалари келгусида “биринчи ракамли” умуминсоний, умумсайёравий муаммоларга айланади.

Ижтимоий-маданий план ва контекстда шуни таъкидлаб ўтиш муҳимки, трансформация жараёнининг тажрибаси анъанавий жамиятдан янги даврга кўчишнинг бир ўлчови ва бир хил маънодаги социум тараққиётнинг бир текис характердаги классик тасаввурларини емириб бормокда. Кўриниб турибдики, модернлашув “тайёр намуналар”га тақлид билан боғланибгина яшай олмайди, балки анаънавийлик ва замонавийлик элементларини синтезлаш йўлларини топиш мақсадида ҳаракат қилмоқда. Бу ерда гап ҳамманинг хулқида ёки ҳамма нарсани ўйлашда қандайдир «алоҳида йўл» топишга интилишида эмас, балки аввалги ижтимоий тараққиёт ва таназзул мезонларидағи ювилиш, етишмовчиликлар бўлиб, айни пайтда улар кўпчилик томонидан қайта ишлаб чиқарилмаяпти ва жуда камчилик қисмигина қизиқтиради.

Кўплаб мамлакатлар ва халқлар қайта қуриш йўлига борган сари жадаллик билан кириб борар эканлар, жамиятни янгилаш дастурини

ўзликларидан келиб чиқкан ҳолда ишлаб чиқмоқдалар, анъанавийликни иннавацион фаолият билан уйғунлаштирумокдалар. Ҳар бир аниқ вазиятда ғарб сиёсий маданиятининг асосидаги ютуқларини ўзлаштиришда ижодий изланишлар, муайян шахслар талаб этилади ва улар у ёки бу мамлакатнинг миллий ва маданий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади. Худди шу тамоилларга амал қилинса, ўша ерда тараққиёт йўқотишларсиз қўлга киритилади ва шунга боғлиқ ҳолда, ёт нарсадай эмас, балки ўзиники сифатида қабул қилинади.

Шунинг учун ҳам бугунги кунда модернлашув ғарбда вестеринлашув сифатида эмас, либераллашув сифатида қаралмоқда, Шарқда эса либерал қадриятларга ҳурмат билан қарагандек қабул қилинмоқда, уларга танқидий ёндошлса-да, буткул рад этиша олмаяпди.

Бундай умид туғдирувчи анъанани кўриш ва уни ҳар томонлама қўллаб-куватлаш, шу йўл орқали модернлашувни “анъаналар ўртасидаги жарлик” деб тушунувчи мавжуд афсоналарга қарши бориш зарур. Антианъанавийлик улкан фойда келтириши мумкин, бунинг учун анъанавийлик босими шахсга пасайиб бориши ва жамият унга (шахсга) янги яратувчилик имкониятлари сифатида қарashi лозим бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Каримов И. А. Юксак маънавият-енгилмас куч .Т.: Маънавият, 2008.
2. Каримов И. А. Ўзбекистонда Демократик ислоҳотларни чуқурлаштиришнинг муҳим вазифалари. Т., Ўзбекистон, 1996.
3. Каримов И. А. Баркамол авлод орзуси. Т., Шарқ, 1999.
4. Каримов И. А. Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор. Т., Ўзбекистон, 2009.
5. Каримов И. А. Жаҳон молиявий – иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этиш йўллари ва чоралари. Т., 2009.
6. Каримов И. А. Она юртимиз баҳту-иқболи ва буюк келажаги йилида хизмат қилиш-энг олий саодатдир. -Т., Ўзбекистон, 2015
7. Хўжамуродов И. Маънавий қадриятлар ва миллий ўзликни англаш. Т., 1991.
8. Иброҳимов А., Султонов Х., Жўраев Н. Ватан туйғуси. Т., Ўзбекистон, 1996.

